

INKLYUZIV TA'LIM MAKTABI VA IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALAR UCHUN IXTISOSLASHTIRILGAN MAKTABLAR

*Pedagogika markazi Pedagogika va psixologiya,
ta'lim texnologiyalari kafedra mudiri
Mavjuda Tilakova, kafedra o'qituvchisi
Shalola Rizayeva Mamir qizi*

Kalit so'zlar: Inklyuziv ta'lim, maxsus maktab, umumta'lim maktab, imkoniyati cheklangan bola, nutq nuqsoni, aqliy rivojlanish, harakat tayanch apparati, eshitishida nuqsoni bo'lgan bola, ko'rishida nuqsoni bo'lgan bola.

Keywords: Inclusive education, special school, general school, child with disabilities, speech impairment, intellectual development, mobility aid, hearing impaired child, visually impaired child.

Ключевые слова: Инклюзивное образование, специальная школа, общая школа, ребенок с ограниченными возможностями, нарушение речи, интеллектуальное развитие, средства передвижения, ребенок с нарушением слуха, ребенок с нарушением зрения.

Inklyuziv ta'limni tashkil etishda quyidagi tayyorgarlik ishlari amalga oshirildi:

- loyiha ishtirokchilari bo'lgan maxsus maktab-internatlar va birodarlashgan umumta'lim maktablari binosi va maktab-internatdan birodarlashgan maktabgacha bo'lgan yo'llarni ta'mirlandi;

- maktablar nuqson turlarini inobatga olgan holda rekonstruksiya qilishga erishildi;

- o'quvchilarni maktabga to'siqsiz qatnovini ta'minlash maqsadida maxsus avtobuslar ajratildi;

- maxsus ta'lim muassasalarini korreksion texnik vositalar, maxsus jihozlar bilan ta'minlashga erishildi;

- o'quv metodik baza yaratildi, metodik ta'minot ishlarini mustahkamlandi;

- umumta'lim maktablari o'qituvchilari uchun maxsus seminar o'quvlari tashkil qilindi joylarda ilgg'or pedagogik tajribalarni o'rgatish orqali ta'limning integratsiyalashgan jarayoniga tayyorlandi;

- modernizatsiya qilingan umumta'lim DTSlarni maxsus inklyuziv ta'limga moslashtirildi.

Bugungi kunda esa, butun dunyo hamjamiyati tomonidan eng insonparvar va eng samarali ta'lim sifatida inklyuziv ta'lim tan olinmoqda. Respublikamizda ta'lim tizimini jahon standartlariga tenglashtirish borasida salmoqli ishlar amalga oshirilmoqda.

Respublikadagi maxsus maktab-internatlari haqida qisqacha

Respublikamizda imkoniyati cheklangan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktab va maktab-internatlari 86 ta ni tashkil etadi.

Ulardan, 14 tasi ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktab-internatlari; 18 tasi eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktab-internatlari; 50 tasi aqliy rivojlanishda nuqsoni bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan yordamchi maktab-internatlari; 1 tasi nutqida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktab-internatlari; 3 tasi harakat-tayanch a'zolarida nuqsonlari bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktab-internatlaridir.

Hududlar kesimida mazkur maktab va maktab-internatlarini ko'rib chiqamiz:

ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktab-internatlari – Qoraqalpog'iston Respublikasida 1 ta; Andijon, Buxoro, Jizzax, Qashqadaryo, Navoiy, Namangan, Xorazm, Surxondaryo viloyatlari va Toshkent shaharida 1 tadan, Samarqand va Farg'ona viloyatlarida 2 tadan,

aqliy rivojlanishda nuqsoni bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan yordamchi maktab-internatlari – Qoraqalpog'iston Respublikasida 2 ta; Andijonda -6 ta; Buxoro va Qashqadaryo viloyatlarida 2 tadan; Namanganda 3 ta; Samarqandda 4 ta; Toshkent viloyatida 10 ta; Farg'onada 5 ta; Toshkent shaharida 11 ta; Surxondaryo, Sirdaryo, Navoiy, Jizzax va Xorazm viloyatlarida 1 tadan,

eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktab-internatlari – Qoraqalpog'iston Respublikasi, Buxoro, Qashqadaryo, Navoiy, Namangan, Samarqand, Surxondaryo, Farg'ona va Toshkent viloyatlarida 1 tadan; Toshkent shaharida 3 ta; Andijon, Jizzax, va Xorazm viloyatlarida 2 tadan,

nutqida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktab-internatlari – Namangan viloyatida yagona va faqatgina boshlang'ich sinflar faoliyatida ish yuritiladi,

harakat-tayanch a'zolarida nuqsonlari bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktab-internatlari – Toshkent viloyati, Farg'ona, Toshkent shaharida 1 tadan.

Bundan tashqari, Respublikamizda nogoronligi bo‘lgan bolalarni ijtimoiy muhofazasi bilan shug‘ullanuvchi 7 ta “Muruvvat” uylari mavjud.

“Muruvvat” uylarida asosan murakkab nuqsonli bolalar va og‘ir darajadagi aqliy rivojlanishida nuqsoni bo‘lgan bolalar ijtimoiy muhofaza qilinadilar va tarbiyalanadilar.

Maxsus maktab-internatlari faoliyati, ularning maqsad va vazifalari haqida

Imkoniyati cheklangan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktab va maktab-internatlari maqsadi – shaxsni muvaffaqiyatli ijtimoiylashtirish, o‘quvchilarga ta’lim-tarbiyaning yuqori sifatli jarayonini ta’minlash.

Imkoniyati cheklangan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktab va maktab-internatlari vazifalari:

- O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi (keyingi o‘rinlarda — vazirlik) tomonidan tasdiqlangan alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarni o‘qitish maxsus o‘quv dasturlari talablari asosida bilim olishni ta’minlash;

- shaxsga va ijtimoiy yo‘naltirilgan ta’lim jarayonida o‘quvchilarning eng maqbul rivojlanishini ta’minlash maqsadida tabaqalashtirilgan va individual ta’limni tashkil etish;

- shaxsiy, oilaviy, ijtimoiy hayotda va mehnat faoliyatida xulq-atvorning eng maqbul modelini shakllantirish orqali shaxsni tarbiyalash;

- o‘quvchilarni umumiy o‘rta ta’lim tashkilotlarida inklyuziv ta’lim sharoitida o‘qishga tayyorlash;

- o‘quvchilarning ijtimoiy-hissiy rivojlanishi, hayotiy qobiliyatlarining shakllanishi uchun zarur korreksion (tuzatuvchi) — rivojlantiruvchi ta’lim muhitini yaratish;

- o‘quvchilarga ta’lim-tarbiya berish jarayonida ularning psixik funksiyalari va salomatligi tizimli tarzda kuzatilishini tashkil etish.

Yuqorida berilgan imkoniyati cheklangan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktab va maktab-internatlari vazifalari O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 2021-yil 12-oktabrdagi 638-son “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim berishga oid normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to‘g‘risida”gi qaror asosida amalga oshiriladi.

Ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari, ularning ixtisoslashuviga muvofiq quyidagi (I — VIII) turlarga bo'linadi:

I — kar (eshitmaydigan) bolalar uchun maktab-internatlar;

II — zaif eshitadigan va keyinchalik kar bo'lgan bolalar uchun maktab-internatlar (1, 2-bo'lim);

III — ko'zi ojiz (ko'r) bolalar uchun maktab-internatlar;

IV — zaif ko'radigan va keyinchalik ko'r bo'lgan bolalar uchun maktab-internatlar;

V — nutqida og'ir nuqsonlar bo'lgan bolalar uchun maktab-internatlar;

VI — tayanch-harakat apparatida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun maktab-internatlar;

VII — psixik rivojlanishi sust bo'lgan bolalar uchun maktab-internatlar;

VIII — aqli zaif bolalar uchun (yordamchi) maktablar, maktab-internatlar.

Ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarida o'quvchilar soni 250 nafardan oshmasligi kerak.

O'quvchilar soni 250 nafardan oshishiga sanitariya qoidalari, normalari va gigiena normativlariga muvofiq, ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasasining o'quvchilar bilan to'ldirilish sig'imidan kelib chiqib O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi bilan kelishgan holda vazirlikning roziligi asosida yo'l qo'yiladi.

Ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalariga bolalar 7 yoshga to'ladigan yilda, tayyorlov guruhlariga 6 yoshdan qabul qilinadi.

Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarning ta'lim olish huquqini ta'minlash maqsadida umumta'lim maktablari uchun belgilangan yosh me'yorida ikki yilga oshgan bolalarni qabul qilishga ruxsat etiladi.

Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarni ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalariga yuborish hududiy xalq ta'limi boshqarmalari huzurida tashkil etilgan psixologik-tibbiy-pedagogik komissiya (keyingi o'rinlarda — psixologik-tibbiy-pedagogik komissiya) xulosasiga ko'ra, ota-onalar yoki ularning o'rnini bosuvchi shaxslar roziligi bilan amalga oshiriladi.

Psixologik-tibbiy-pedagogik komissiya yo'llanmasi bolalar ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalariga qabul qilinishiga asos hisoblanadi.

Ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalariga boshqa ma'muriy-hududiy birlikdan kelib o'qish istagini bildirgan bolalar bolani qabul qilayotgan ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasasi joylashgan hududning psixologik-tibbiy-pedagogik komissiyasi yo'llanmasiga asosan qabul qilinadi.

Bolalarni qabul qilish o'quv yili davomida amalga oshiriladi va ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasasi direktorining buyrug'i bilan rasmiylashtiriladi.

Respublikamizda ilk maxsus maktab va maktab-internatlari ko'rishida va eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun 1920-yilda tashkil etilgan hamda maktab faoliyati 20 nafar bolalardan iborat bo'lgan holda yo'lga qo'yilgan.

Shuningdek, Respublikamizda 1967-yildan boshlab, Tonkent davlat pedagogika univetsiteti qoshida defektolog kadrlar tayyorlash ishlari boshlandi. Ungacha esa defektolog kadrlar rossiyada ta'lim olganlar.

Keyinchalik, 1935-yilda aqli zaif bolalar va ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun alohida maktab va maktab-internatlari tashkil etilgan. Shu tariqa, barcha maktab va maktab-internatlarining faoliyati ajralgan holda olib borilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Shomaxmudova R. «Maxsus va inklyuziv ta'lim» /Toshkent «Chashmaprint» 2011.
2. Аналитическая записка. «Обзор законодательства и политики в области инклюзивного образования в Узбекистане» ЮНИСЕФ, Детский Фонд Организации Объединенных Наций Ташкент 2018 г.
3. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi qonuni (2020 yil 23 sentabrda qabul qilingan). Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. –Toshkent: O'zbekiston. 2020.